

A vallásügyi sérelmek történetéből.

(Főleg e század elsőfele országgyűlésein.)

(Első közlemény.)

A szabad szellem, mely a múlt század végén s a jelen elején nemzeteket forraszt egygyé a népek szabadságáért vívott küzdelemben, nem hagyhatta érintetlenül hazánkat sem. Mintegy varázsütésre nemzetünk is felébredt lethargicus álmából és kéri, sőt követeli vissza elidegenített jogait, szabadságát. Az országgyűlés volt hívatva arra, hogy a jogoknak, a szabadságnak érvényt szerezzen.

Az 1811. aug. 24-ére összehívott országgyűlésen már erős reform-törekvés mutatkozik, minek következménye ez országgyűlésnek a következő 1812. év jun. 1-én történt bezárása volt, hogy aztán 13 esztendőn keresztül össze se hívják azt.

Tehát az 1812-t követő jó évtized az absolutismus időszaka volt.

Mind hiába! Ha a korán ébredő tavaszt a nem várt késői fagy elhervasztja is, a természet rendjét megakasztani még sem fogja, mert a fák idővel újból lombot hajtának.

Az 1825. évnék is el kellett következnie. Az ez évben megnyílt és 1827-ig tartott országgyűlés méltán oly emlékezetes történelmünkben. Megindult az alkudozás nemzet és király között; majd hozzáfoghattak az alkotmány körüljárásához.

Már az országgyűlésen szóba jöttek az ország sérelmei s az ezek alapján előterjesztett kívánalmak; de a vallásügyi sérelmek tárgyalása csak a következő 1830. országgyűlésen került szőnyegre. Ezen sérelmek között pedig legfontosabb volt, leglőbb és leghevesebb vitára adott okot a következő országgyűléseken a reversálisok eltörlésének kérdése: t. i. amaz írásbeli ígéreték érvenytelenné tétele, melyekkel a róm. katolikus papok vegyes házasság esetén előre kikötötték a házasságra lépő feleknél a születendő gyermekeknek a róm. katolikus vallásban neveltetését.

A reversálisok eltörlésére vonatkozó, e század első felében tartott országgyűlések vitatkozásait óhajtom főként bemutatni a következőkben; de a kép teljessége kedvéért adni kívánom visszamenőleg a reversális-ügy történeti áttekintését, folytatólag pedig annak további alakulását, megjelölve a reversális-ügy mai állását is.

I.

A reversálisok keletkezése és azokra vonatkozó első intézkedések 1791-ig.

A reversálisok kérdése a vegyes házasságok kérdésével lévén szoros összefüggésben, azok keletkezési idejének kutatásánál a vegyes házasságokra vonatkozó első intézkedések tekintetbe vételével kell eljárunk.

A midőn magyarországi országgyűléseinken e század első évtizedeiben megindul a heves harc a reversálisok miatt, az egyes szónokok azokat úgy említik, mint a melyek Mária Terézia uralkodása alatt 1768-ban jöttek gyakorlatba.

A vegyes házasságok a reformatio két első századában nem igen említetnek. A protestans egyház elnyomott helyzetéből ez nagyon könnyen érthető.

A házasságkötésnél pedig az egyház jogi szokása volt érvényben, nemesak régebben a midőn a vegyes házasságokat még csak róm. katolikus lelkész előtt lehetett megkötni, hanem egészen a legújabb időkig: az 1868. törvény megalkotásáig. A vegyes házasságoknál tehát a protestáns félre is a kánon-jog szabályait alkalmazták még 1844 után is, a midőn pedig már protestáns lelkész által kötött vegyes házasságok is törvényesek voltak.

És ha ez úgy volt a legújabb időkig, mennyivel inkább a reformatio első századaiban. Könnyen érthető tehát az is, hogy midőn a vegyes házasságok kötése meg volt engedve — a klerus kezében lévén mindaz, a mi a vegyes házasságok megkötéséhez és elbírálásához tartozik — nem sok fáradságába került az ily házasságokból származott gyermekeket saját egyházuk számára megtartani, a nélkül, hogy reversálist vettek volna a protestáns féltől.

A vegyes házasságok kötése a múlt század elejétől fogva lett általánossá Magyarországon. Igaz ugyan, hogy ezt megelőzőleg is találunk vegyes házasságkötésekre, de ezek a két egyház feszültebb viszonyát tekintve, inkább a kivételes esetek közé tartoztak. Hogy pedig ez így volt, mutatja az is, hogy a vegyes házasságoknál elkövetett sérelmekről a protestánsok nem panaszkodnak a XVIII. század országgyűlésein, bár minden egyéb sérelmeiket egész részletes listákban terjesztik az országgyűlések elé. Többször panaszoznak, hogy a házasságügyek illetékes hatóságuktól elvonatnak, hogy az evangélicus házassági ügyek róm. katolikus szent-szék elé hurczoltatnak, de a vegyes házasságokról ezeken az országgyűléseken még nem tétetik említés.

Később a midőn már a vallási sérelmi ügyek felett való intéz-

kedés az 1681:26. törvényczikk alapján¹ a királyi felségjog körébe tartozott: belevegyül a protestánsok panaszai közé az is, hogy a vegyes házasságból származó gyermekek vallását, szülőik akarata ellenére, a róm. kath. pap határozza meg. Így már 1721 márczius közepe táján szerkesztett folyamodványukban, melyet a gr. Koháry István elnöklete alatt összegyűlt országos bizottság elé terjesztettek a protestánsok, részletesen elősorolt sérelmeik között ott találjuk ama kívánságukat is, hogy a vegyes házasságokból születendő gyermekek vallásának meghatározása egyedül a szülőket illesse.

A vegyes házasságok tehát ekkor (1721) már közönségesek; de hogy nem sokkal ez előtt tiltva lehettek, mutatja Károly 1731 márczius 21-én kiadott rendelete (resolutio), melynek 7. pontja ezt mondja: A vegyes házasságok megengedtetnek, de csak katolikus lelkész előtt köthetők.

A protestánsok előbbeni kívánatából, hogy t. i. a vegyes házasságokból származott gyermekek vallását szülőik határozhassák meg és a Károly-féle rendeletnek eme pontjából, mely szerint a vegyes házasságokat csak katolikus pap adhassa össze: könnyen megmagyarázható a reversálisok keletkezése. A protestáns fél ugyanis természetadta jogaival élve nem egy esetben nevelhette gyermekét saját vallásában, nem sokat törődve az összeeskető katolikus pap követelésével, hogy t. i. minden gyermekét katolikusá nevelje. Az így szerzett tapasztalat megtanította aztán a katolikus lelkészt arra, hogy még a felek összeesketése előtt írásbeli kötelezvény által biztossítsa egyháza számára a vegyes házasságból származandó gyermekeket. Ez a természetes magyarázata a reversálisok keletkezésének.

A körülmények tehát oda mutatnak, hogy a reversálisok vétele Mária Terézia korát megelőzőleg: Károly uralkodása alatt szokásban volt; de a reversálisok igazi története mégis csak Mária Terézia alatt kezdődik.

Mária Terézia 40 éves uralkodása a protestáns egyház történelmében a küzdelmes, nehéz évek közé van feljegyezve. Bár a protestánsok egyenlően ontották vérüket katolikus honfitársaikkal a vész napjaiban: nem egyenlő mértékkel mért a királynő, midőn evangélikus alattvalói vallásügyöket alázatos kérvényeikben elébe terjesztették. Mert míg Károly uralkodása alatt a törvényes forma nem mellőztetett, sőt a kik túlságos erősen léptek fel a protestánsok ellen, nem ritkán kegyvesztettek lettek a fejedelemlél: ² addig Mária Terézia alatt a törvényes jogaikban megsértett protestánsokat nem egyszer útasították el kérelmekkel. Mária Terézia alatt maga az

¹ A 14. pont szerint: Az ezentúl támadható vallás sérelmek és viszályok nem fegyverrel, hanem a felek meghallgatása után a király által intéztessenek el.

² Így pl. 1729-ben gr. Esterházi Józsefet (épen a mondott okból) minden katonai és polgári méltóságáról letették.

állam vezette a vallásos propagandát. A fejedelemnőnek emez engedékenységet a klerus, a hol csak lehetett, felhasználta saját ézeljainak előmozdítására s általánosan divatba hozta a reversalisok vételét.

A reversalisok története tehát valósággal Mária Terézia alatt kezdődik; nemcsak azért, mert ő alatta vert gyökeret, hanem mert ő engedi meg, sőt egyenesen elrendeli a reversalisok vételét.

Uralkodása kezdetén ugyan megtiltotta a vegyes házasságok kötését, de később 1768 július 16-án megengedte azokat, ha t. i. a protestáns fél reversalist állít ki arról, hogy minden gyermekét katolikus vallásban fogja nevelni. Ez az első rendelet a reversalisokra vonatkozólag, mely azoknak törvényes erőt biztosít.

A katolikus papság aztán fel is használta ezt a rendeletet a csendes térítgetés eszközeül. Úgy hogy Mária Terézia kora nemcsak a reversalisok életbelépésének, hanem egyszersmind virágzásának kora is. A vegyes házasságokat — melyek csak katolikus pap előtt voltak köthetők — ha a felek reversalist nem adtak, éveken keresztül megakadályozták. Megtörtént az is, hogy erővel kényszerítették az illető feleket reversalis adásra.

Hogy mennyire felhasználták még a legerőszakosabb eszközöket is arra, hogy a vegyes házasságból származott gyermekeket a katolikus vallásra térítsék, egy erdélyi főúri család esete bizonyítja. Gr. Bánffi Dénes leányával, Ágnessel történt meg az 1768. évben, hogy fegyveres erővel ragadták ki Bánffi Dénesné sz. Baresai Ágnes ref. vallású nő karjai között azért, mert Bánffi Dénes gróf áttért a katolikus hitre. A szerencsétlen leány elvételét anyjától maga a királynő rendeli el, az atyai hatalom jogával indokolva rendeletét. Pedig az atya, gr. Bánffi Dénes megelőzőleg egy kötelezvényben lemondott minden apai jogáról s arról is, hogy valaha leánya neveltetésére befolyást gyakoroljon. Ezt a kötelezvényt pedig maga a királynő is megerősítette.¹

Nem kevésbé érdekes és a vegyes házasságok kérdését illusztráló a Szilágyi Ferencz által megörökített vegyes házasság története, mely br. Daniel István Udvarhelyszék főkirálybírája (református) és gr. Mikes Anna özv. br. Bornemissza Pálné (katolikus) között kötöttetett.²

A Mária Teréziát követő II. József alkotmány nélküli, de szabad szellemű uralkodása a múlt század vége felé aztán egészen megváltoztatta a létező viszonyokat.

Érezhető volt a változás vallási téren is. József mindjárt uralkodása kezdetén 1781. kiadja türelmi rendeletét, mely ha teljesen vissza nem állította is a protestánsoknak a törvényekben és békék-

¹ Egy igen érdekes értekezésben írja ezt le Szilágyi Ferencz „Értekezések a történelmi tud. köréből“ 1873. Akad. kiad. 89—132 l.

² L. Akad. Értesítő 1870. év 4. l.

ben biztosított jogait, szabadságát, de előkészítője volt az 1791. év vallási törvényeinek.

II. József nagyműveltségű szabad szelleme felismerte a reversalisokkal való visszaélés méltatlanságát. Ő tehát mindjárt az 1782. év május hó 16-án rendeletet ad ki, melyben a reversalisokat érvényteleneknek nyilvánítja. A reversalisok nem szűntek ugyan meg ő alatta sem teljesen, de oly feltűnő erőszakosságok még sem fordúlhattak elő, mint a megelőző évtizedekben.

A reversalisok későbbi történetére nézve is érdekes a megemlítésre az a házassági nyílt parancs, melyet ugyancsak II. József adott ki 1786 márczius 6-án. Ebben ő a házassági jogot reformálta s azt a bizonytalan és különféleképen magyarázható jogi felfogást, mely a tridenti decretum recipiálása által nálunk is megvolt, szabályozta. A mit tehát a magyarországi törvényhozás mai napig megtenni és kivinni előbb nem akart, majd a legutóbbi időkig nem tudott: a II. József szabad szelleme — igaz ugyan, hogy alkotmány nélkül — nyílt parancsban megtette. Az államot a házassági jog rendezésében felszabadította az egyház gyámsága alól.

Valóban II. Józsefnek sokat köszönhet az utóda, II. Lipót alatt létrejött vallási törvény is, mely a protestánsoknak új és jobb jövőt nyitott meg s ha ez őket teljesen egyenlő jogokban nem is részesítette katolikus honfitársaikkal, de a legnagyobb visszaéléseket megszüntette s reményt nyújtott a protestánsoknak arra, hogy a reversalisokkal elkövetett s más egyéb sérelmek is a közel jövőben törvényhozás útján orvosolva lesznek.

II.

A reversalisok története az 1790/1. országgyűlés után 1832-ig.

Az 1790/1. országgyűlés XXVI. t.-cikkének különösen első és 15. pontja az, a mely a vegyes házasságoknak s ezekkel összefüggésben levő reversalisok kérdésének történetére megjegyzésre méltó.

A nevezett XXVI. t.-cikk 1. §-a — miután a bevezetés a protestánsok vallás-szabadságát az 1608. és 1647. törvényes alapra helyezi — kimondja, hogy a későbbi rendelkezésekre, törvényezik-kekre, szabadalmakra, leiratokra s fejtegetésekre nem ügyelve mostantól fogva jövőben a vallás gyakorlata szabadon hagyassék, templomok, tornyok, harangok, iskolák stb. szabad használatával együtt. És annak szabad gyakorlatában senki bármi ürügy alatt semmiképen ne háborgattassék stb.

A 15. §. pedig a vegyes házasságokat szabályozza, a midőn meghagyja, hogy a vegyes házasságokból származott és származandó gyermekek — mely házasságok mindig katolikus pap előtt köten-

dők -- ha az atya katolikus lenne, annak vallását kövessék, ha pedig az anya lenne katolika, akkor a fiú gyermekek atyjok vallását „követhessék“.

Ha e két pontját elolvassuk az 1791. XXVI. t.-eziknek, azonnal szemünkbe ötlük, hogy míg az első §. a múlt idők emlékeit egy tollvonással akarná eltörölni, megadva a protestánsoknak azt, a miért ők csaknem három századon keresztül küzdöttek, addig a 15. §. a vegyes házasságok kérdésének olyan megoldását iktatta törvénybe, melylyel a katolikusoknak jókora előnyt biztosított s elsőbbségét ismerte el a többi vallásfelekezetek fölött. A „követhessék“ kifejezés pedig a reversalisok további gyakorlásához engedett utat, mert azok használatát ez országgyűlés nem tiltotta el.

A reversalis ügye az 1790/1. országgyűlésen még nem is került felszínre, mert ez országgyűlésen a protestánsoknak számos a reversalisoknál sokkal előbb való sérelme várt orvoslásra.

Az 1790/1. év XXVI. t.-ezikk ismert 15. §-ának amaz enyhe kifejezése tehát, mely csak épen megengedi a gyermekeknek, ha apja protestáns, hogy apja vallását „követhesse“, olyan engedmény volt a katolikusoknak, mely mellett ők a Mária Terézia által gyakorlatba hozott, de az 1785-ben II. József alatt eltörölt reversalisokat ismét érvényre emelhatték egy kis magyarázattal. Ez a kis magyarázat nem is késett, mert mindjárt az 1792. évben Ferencz trónra lépése után három hónappal egy helytartói rendelet már érvényesnek magyarázza és nyilvánítja a reversalisokat; sőt azt is elrendeli, hogy ha a protestáns atya reversalis-adás esetén vonakodnék gyermekét is a katolikus vallásban nevelni, akkor azok szüleitől élvehetők, hogy a katolikus vallás elvei szerint neveltessenek. És a kiadott rendeletet meg is tartották a katolikusok, mert egymást követték az erőszakoskodások a protestánsoktól vett reversalisok alapján s ama rendeletek oltalma mellett. Reversalisokat kieszközölni pedig könnyű volt a katolikus papságnak, mert az 1791. XXVI. t.-ezikk 15. §-a a vegyes házasságok megkötését kizárólag az ő kezökbe tette le. Igaz ugyan, hogy ezt a törvény csak úgy közbevetőleg mondja ki s a házasságnak érvényessége nem volt a katolikus pap funkciójához kötve; de mégis a nevezett §. egész világosan a katolikus pap elé rendeli a vegyes házasságokat. Fel is használták aztán a katolikus lelkészek a törvény eme kedvezését a reversalis alatt álló protestáns apák gyermekének a róm. katolikus hitben való megtartására. A reversalisok történetének a Mária Terézia idejéhez hasonló második virágzási kora volt az 1790/91. rendelkezést követő idő.

Ama rendelet ellen, melynek védelme alatt a reversálisok s ezzel kapcsolatos erőszakoskodások mindinkább felzavarták a családok békéjét és egyetértését, a protestánsok csakhamar a rendelet

kiadása után panaszt emeltek a fejedelemmel. A fejedelem meg is ígérte a sérelmek orvoslását s a rendeletet, melyet (mint mondotta) tudta nélkül bocsátott ki a helytartó-tanács, visszavonta. De azért a reversalisok miatt való zaklatásoktól ezután sem szabadultak meg a vegyes házások. Így aztán a protestánsok számos sérelmüket, melyeket rajtok az 1791. XXXVI. t.-ezikk ellenére elkövettek, az 1796. országgyűlés előtt újra összeírták s 1798-ban ő felsége elé terjesztették orvoslás végett.¹ A sérelmek között, melyeket 60 ívnyi terjedelemben terjesztettek fel ő felsége elé — ott volt az is, hogy a vegyes házásokat a katolikus papok reversalis nélkül nem adják össze.

Hiába volt minden újabb és újabb panasz, mert orvoslást nem nyertek a kérelmezők; a sérelmek pedig mindegyre szaporodtak, úgyszintén a helytartó-tanács által kiadott „intézmények“ is, melyek a katolikusoknak a reversalisokkal és egyébképen is elkövetett sérelmes eljárását csak helyeselték és azoknak kedveztek.

A protestánsok összes erejüket latba vetve — a nyolcz kerület együttes conventjéből intéztek kérelmet a fejedelemmel, a nádorhoz. A folyamodványt külön választott követek által küldték és terjesztették a király elé az 1818. majd az 1823. évben. Kérelmeiben előadja a két protestáns egyház, hogy az 1790—91. XXVI. t.-ezikk a kormányszéki „intézmények“ által minden szakaszában megsértették. Épen ezért kérik ő felségét, hogy az eddig kiadott „intézmények és resolutiok“ megvizsgálást, számtalan sérelmök gyökeres orvoslását s a XXVI. t.-ezikk betűszerinti megtartását eszközölné.

A mikor pedig eme kérelemmel járulnak a protestánsok fejedelmök elé, nem is annyira kegyért folyamodnak, mint inkább az 1790—91. XXVI. t.-ezikk 22. §-ának érvényben fentartását kérik, a hol világosan ki van mondva, hogy Magyarországon a törvényhozás, eltörlés és magyarázás a fejedelem és országgyűlés együttes joga. De kérelmök ez alkalommal sem sokat használt a protestáns ügynek, mert sérelmeik újból orvosolatlanul maradtak, legfeljebb némi ígéreteket nyertek.

Jött az 1825. országgyűlés és ama nagy politikai reform-eszmék, melyek gr. Széchenyi István fellépésével egy új időszaknak hozták el hajnalát. Az új szellem ébredése a protestánsoknak is reményt nyújtott, mert ők mindig megingathatatlan bajnokai voltak a nemzet alkotmányos jogainak és szabadságának; méltán várhatták tehát a nemzet szabadszellemeű fiainak rokonszenvét és ezzel együtt a jobb jövőnek kezdetét. Úgy is volt. Ez időtől kezdve a szabadelvű eszmék hívei valláskülönbség nélkül nem mulasztották el a protestánsokat törvényes jogaik biztosításában támogatni.

¹ Az országgyűléshez azért nem folyamodtak, mert attól (a katolikus klerusnak 1791. évben a fejedelmi leirat törvénybe iktatása ellen intézett heves támadását ismerve) nem sokat remélhettek.

Az 1825—27. országgyűlésen ugyan még nem kerültek elő a protestánsok sérelmei, de legalább magán-értekezletekben előkészítették a tárgyat a legközelebbi országgyűlésre.

Biztató remények közt várták tehát a protestánsok a legközelebbi 1830. országgyűlést. A két testvér-egyház már azt megelőzőleg 1829-ben külön elnöki levelekben szólította fel a protestáns egyház előkelő világi férfait sérelmeik előadására a közelgő 1830. országgyűlésen. A megváltozott viszonyok mellett a protestánsok ily előkészületeinek biztató reményt nyújtott az 1830. országgyűlésre felküldött több megyei követnek útastítása is, mely a protestánsok sérelmeinek orvoslását, különösen pedig az oly sok viszályt előidézett reversalisok eltörlését kívánta.

Így került az 1830. országgyűlés végén a törvényhozás elé a vallás kérdése először e század folyamán.

A vallási sérelmek orvoslásának, különösen pedig a reversalisok eltörlésének indítványát az alsó táblán Nográdmegye követte meg s a rendek nagy többsége helyesléssel fogadta. A vallási sérelmek orvoslása a nemzeti sérelmek és kívánatok közé vétetett fel.

Majd a főrendek elé került a karok és rendek által felkarolt vallásügy, de itt aztán meg is tört a nemzet akarata, mert a főrendek a legközelebbi országgyűlésre kívánták halasztani e tárgyat.

A karok és rendek előtt pedig sokkal fontosabb és sürgősebb volt ez ügy, mintsem hogy ilyen válaszzal meglegedhetek volna; mivel azonban az országgyűlés vége-felé járt már s az idő rövidsége miatt különben sem lehetett volna e tárgyban egységet eszközölni: kénytelenek voltak az elhalasztásba beleegyezni.

Ez volt az első lépés a vallási sérelmek és a reversalis-ügy tárgyában, melyek aztán a következő országgyűléseken, különösen pedig az 1832—36. és az 1839—40. országgyűlésen oly hosszas vitatkozásokra adtak alkalmat.

III.

A reversalis ügye az 1832—36. országgyűlésen.

A két protestáns egyház várva-várta már azt az időt, a midőn a három évtized alatt megsokasodott és szinte elviselhetetlenné vált sérelmek orvosoltatni fognak. Az 1830. országgyűlés lefolyását, különösen pedig a karok és rendek akkori hangulatát ismerve, bízva néztek a legközelebbi országgyűlés elébe.

De más részről ismerve a katolikus klerus magatartását s nem felejtve azt sem, hogy a főrendház nagyon is a főpapság szellemében báúnik el a vallást illető kérelmekkel, a protestánsok mindent elkövettek, hogy a legközelebbi 1832—36. országgyűlésre a vallásügy sikeres megoldását előkészítsék.

Épen ezen ezélből jöttek össze a két testvér-egyház illetékes férfiai az 1832. év november havában báró Prónay Sándor közfőfelügyelőnél arról tanácskozandók, „mi módon lehessen a két testvér-egyház halmozott sérelmeinek orvoslását ezélszerűen előmozdítani?” A tanácskozás közben két vélemény merült fel. Az egyik rész ugyanis azt indítványozta, hogy folyamodjék a két testvér-egyház az országos rendekhez s e ezélből Péchy Imre hét személyes táblabíró fel is olvasta munkálatait; de a többség a másik véleményhez csatlakozott, mely szerint a sérelmek orvoslását a törvényhatóságok útján sürgesse a protestans egyház; az indítványt pedig megyei követ általt tétesse meg. De abban mindnyájan megegyeztek, hogy az eddig követett eljárás helyett bármely más útát és módot meg kell kísérteni, hogy a vallás ügyét valahára megoldáshoz segítsék.

Az 1832. év december 16-án nyílt meg az országgyűlés Pozsonyban. Az országgyűlés protestans tagjai mindjárt a gyűlés megkezdése után tanácskozást tartottak Gyürky Pál főispánnal a protestansok vallás-sérelmei előterjesztése ügyében s azoknak előterjesztését, mint a lelkiismeret szabadságának ügyét, Biharmegye katolikus követe Beöthy Ödön vállalta magára.

A múlt idők történeteiből okult protestans férfiak még most is félték minden bekövetkezhető szerencsétlenségtől, mely a sérelmek tárgyalása által felekezetöket érheti. Komoly előterjesztéseikkel kérve intették Beöthyt, hogy hagyjon fel indítványával mindaddig, míg a kor szelleme meg nem érleli az ügy győzelmét. De Beöthy a kor szellemét is elég előrehaladottnak vélte, a főpapság kérését és fényes ajánlatait sem véve tekintetbe, egyedül belső meggyőződésének s megyéje útasításának engedett s 1833. jan. 9-én megtette indítványát. „Beszéde (mondja Kölcsey országgyűlési naplójában) férfiasan szép vala, az az szép, erős és merész. Említette a bécsi és linezi szerződéseket; rövid pillantást vetett a Mária Terézia korára; a II. József által hirdetett türelmet (minthogy az a tartozott teljes vallás-szabadság esekély pótléka vala) sértésnek vevé; majd általment a kérdéses törvényezikkelyre s annak sok rendbeli megrontásáért panaszkodott. Végre kérte a kerületi rendeket, küldenének ki egy bizottmányt a sérelmek megvizsgálására és szerkesztésére. Harsogó „éljen“ követé e beszédet s higyjétek el (jegyzi meg Kölcsey) ez országgyűlés folytában az „éljen“ ily méltólag egyszer-egyszer nem harsogott“.¹

Két követ kivételével egyhangú helyesléssel fogadták Beöthy beszédét s kirendelték a bizottmányt, mely minden felekezeti szűkkelbúségtől ment törvényjavaslatot készítsen. A törvényjavaslat csak-

¹ Kölcsey Ferencz minden munkái II. kiad. VII. k. 44 l.

hamar elkészült s febr. 4-én került a kerületi ülés elébe. A kerületi ülés a javaslatot csakhamar egyhangú helyesléssel fogadta, csak néhány káptalani követ szólt ellene. „Ebből vívás lett — mondja Kölcsey — s nem vívás a rómaiak és protestánsok közt, de vívás a római papság s a római egyházhoz tartozó világiak közt. Mily változás! Mikor a linezi békét s a bécsi szerződést még vérrel kellett kiküzdeni, ki merete volna jövendőlni, hogy 1833-ban a magyarországi gyűlésen a Luther és Kálvin fiai hallgatva nézik, míg a Pázmán hitének sorsosai érettek egymással vetekedve szólnak“.¹

A kerületi üléstől febr. 20-án érkezett a vallást tárgyazó üzenet az országos ülésbe. A törvényjavaslat 12 pontja között legelső helyen állott a reversalis eltörlését indítványozó szakasz.

A törvényjavaslat mellett az országos ülésben is aránytalanul nagy többség állott; mégis a legjelesebb szónokok közül többen részt vettek a vitában. Részint azért, hogy a káptalani követek ne maradjanak ezáfolatlanul, részint pedig azért, hogy a nagyközönség is tudja és értse, miszerint ott nem a katolikus vallás jogainak korlátozásáról, hanem a lelkiismereti szabadság megvédéséről van szó. Hadd győződjék meg mindenki, hogy a törvényjavaslat célja nem más, mint lerontani ama válaszfalakat, melyek a haza fiai között három századon keresztül fennállottak; megszüntetni valahára azokat a viszályokat, melyek a haza fiai közt annyiszor megújultak a különböző vallások egymáshoz való viszonyának igazságtalan szabályozása miatt.

Mint a kerületben, úgy itt is, minden protestáns hallgatva ült — mondja Kölcsey — s az egyháziak saját hisorsosokkal vívának. És mondhatom nektek, szép nyilatkozatok történtek, mik Európa legvirágzóbb népének is dicséül fogtak volna szolgálni. Vetekedve keltek fel a követek egymásután; vetekedve mondták el a legtisztább, legjózanabb, a felekezetek közeledését leginkább segítő gondolatokat. *Mondom nektek, olvassátok a mai ülés napkönyvét, nemcsak szorgalommal, de tisztelettel.* Az szép örökség legyen a maradéknak, melynek segélyével valaha a hazafiak közt három század óta fennálló falakat le fogja ronthatni. Uraim! Isten a bizonyosságom, e lerontás idejét megérni szeretném. Álmaim egyik legszebbike teljesebben be s mi vígan taposnám az iszonyú romot! Mint zengeném meg a nemzeti nagy egyesület szent ünnepét! Azonban jól tudom, ennek megérését nekem a sors engedni nem fogja. Hagyján! Az már annyit nem engedett nekem s még annyit nem fog ezután is engedni, hogy megtagadását újságnak nem nézhetem. De eljön az idő; el kell egyszer az időnek jönnie, midőn egy boldo-

¹ Kölcsey Ferencz minden munkái VII. k. 91 l.

gabb ember nyoma, ha e sorokat olyaasa, csodálkozni fog, az író t valami után forró vágygal, de remény nélkül, epedni látván, a mit ő legközségesebb, legtermészetesebb dolognak tart.

Reversalisok tehát nem lesznek; a vegyes házassági magzatok atyjok vallását fogják követni, ha t. i. az, a mit ma a karok végeztek, a főtábla praelatusaiban s majd az udvarnál győzhetetlen akadályokra nem talál¹.

Kölcseynek itt idézett sorai világos képet adnak a 1832—36. országgyűlés hangulatáról. Ő arra inti a „maradék“-ot, hogy ne csak szorgalommal, de tisztelettel is olvassa az 1833. országgyűlés naplókönyvét. És valóban az a tisztelet ébred föl az olvasóban s amaz idő lelkes eszméit újra éli, ha az 1832—36. országgyűlés vallásügyi vitatkozásait olvassa.

Én sem gondolom, hogy az országgyűlésről a vallásügyi sérelmek s azok között az előtérbe tolt reversalisok kérdésének igaz képét adhatnám másképen, mintha a két táblának a vallás tárgyában tett üzenetváltásait és vitatkozásait felmutatom.

Hogy a reversalisokkal elkövetett sérelmek az 1832. országgyűlés idejében a legsúlyosabb sérelmek közé tartoztak, világosan mutatja az alsó táblának a főrendekhez küldött első üzenete a vallásügy tárgyában. Ez üzenetét a 15. ülésből, tehát az országgyűlés elején küldik fel a főrendekhez; bőven indokolják ebben a törvényjavaslat egyes pontjait is, miután már a bevezetésben kifejtették álláspontjukat, melyre helyezkedni kívánnak.

Üzenetöknek minket közelebből érdeklő része ez: A bevezetésben hangsúlyozzák, hogy az állandó egyetértés az ország erejének és hatalmának talpköve. Ennek eszközlését czélozzák felséges országlónk dicső eleji a bécsi és linezi békekötésekben, a melyeket törvénybe is iktattak. A hosszas vizsgálódás után ugyancsak a békét czélozta az 1790—91. XXVI. t.-czikk is.

Egy nemzet valóban csak úgy lehet boldog és állandó egyetértésben, „ha jussai teljes épségben megtartatnak“ s ha törvénybe gyökerezett igazságok kívánalmait teljesíttetik. Mindezt tudva és ennek igazságát érezve, el nem hallgathatják a karok és rendek a vallási sérelmek orvoslását czélzó indítványaikat s az alkotott törvényjavaslatok fölterjesztését. Tekintsék azt akár úgy, mint az embernek legszentebb „jussait“, akár pedig úgy, mint a mely a hon nagy részének érdeke, végre, akár úgy, mint a bécsi és linezi békekötéseken alapuló 1790—91. XXVI. t.-czikk sértései. A vallás-sérelmek közt pedig első helyet foglalnak el a reversalisok — folytatja az üzenet — „vagyis, a születendő gyermekeknek mely vallásban való neveltetések iránti kötések“.

¹ Kölcsey minden munkái VII 93—94 l.

Hogy miért sérelmes a reversalisok vétele, a következőkben indokolják meg a karok és rendek: Sérelmesek azért, mert azoknak vétele a bécsi és linzi békekötésekbe és az 1790—91. XXVI. t.-ezikkbe ütköznek, a mely békekötések és azokon alapuló törvények „a másra terjeszthető önkényt kirekesztik“. De aztán megfosztják a reversalisok az érett korba jutott gyermeket természetes és törvényes jussától, hogy t. i. meggyőződése és belátása szerint a legjobbnak ismert vallást követhesse. De az atyai szív „hajlandóságával“ sem egyezik a reversalis, mert az atya olyannak követésére kényszeríti ez által fiát, melyet önmaga különben nem gyakorol. Továbbá a reversalisok nemcsak a házasság elhúzása, halasztása által idéznek elő zavarokat, de morális kényszerítésre is alkalmat adnak. A házasúlandó felek szívök ingere miatt szentebb kötelességökről mámorukban elfelejtkeznek, kevés idő múlva keserű bánkódást és elégedetlenséget szűl az a házassági frigy, mely tulajdonképpen e rövid és nyomorúlt földi élet boldogítására van alkotva.

Ezen okoknál fogva, de még azért is, mert a Mária Terézia által gyakorlásba hozott reversalisok 1785. II. József alatt már tökéletesen eltöröltettek és csak az 1792. esztendőben kelt felsőbb „intézetnél fogva“ tehát a törvény ellenére állanak fel, — kéri a reversalisok eltörléséhez a méltóságos főrendeknek beleegyezését. Az említettek kivül, sok félreértés megszüntetésére s a rég időtől óhajtott békének tartós megállapítására is elkerülhetetlen nemcsak az említett reversalisok megszüntetése, hanem az is, hogy más országok példájára, „törvényeink lelkével s korunk kívánatával egyezőleg“ törvény által megállapítsuk, hogy minden gyermek atyja vallását tartozik követni érett koráig, a mikor szabadságában áll „meggyőződéséhez képest ama vallást választhatni, mely önön belátása és meggyőződése szerint, lelki nyugalmát eszközli s így legfőbb boldogsága elérésére legalkalmasabb“. Csak így lesz elkerülhető az, hogy a legszentebb szülői jogokat a szelid keresztény vallás ürügye alatt eltiporják; így lesz elkerülhető, hogy a jegyestől összekelése előtt jegyese, vagy azután a férjtől szerető neje elvételessék és más kezére bízzák. El lesz fojtva az ily törvény által a külön vallásban nevelt testvérek között a (bár eltakart) de sokszor feljajduló viszálykodás csirája. „Részesülni fog az által a haza valahára a más országokban a westfaliai béke óta helyreállt egyetértés óhajtván várt boldogságában“.

A főrendek a választ a karoknak a vallási sérelmek ügyében fölterjesztett üzenetére, 27-ik üléséből adták meg. És pedig (a főpapság befolyása következtében a főrendek tábláján) nem kielégítően a karokra nézve.

Válaszukban, rövidre fogva, a következőket mondják: Úgy látszik a főrendeknek, hogy kettős a karok és rendek kívánsága.

Még pedig: 1) a törvénytelen vallási sérelmek megszüntetése, 2) minden további „balmagyarázat elkerülése végett, a törvény némely részének bővebb magyarázása, némely részének pedig módosítása“. Majd hivatkozva az 1827. III. czikkely által is megerősített sark-törvényre, azt mondják, hogy „a méltóságos főrendek teljes őszinteséggel megvallani kénytelenek, miszerint a többször felhozott vallási tárgynak ez alkalommal rendkívüli fölvetelét sem a fennálló világos törvényekkel, sem az eddig gyakorolt törvényes szokással, sem pedig a t. karok és rendek által tanácskozásaikra nézve önként megállapított és több ízben kijelentett sorral összeegyeztetni nem tudják. Ezért (nehogy a midőn felsorolt sérelmeket orvosolni akarnák, valamely sark-törvénybe ütközzenek) még most azok tárgyalásába nem bocsátkoznak; hanem tanácsosabbnak tartják, hogy e tárgy egész terjedelmében, az eddig gyakorolt szokás szerint, inkább a legközelebb kinevezendő országos küldöttség elébe útasíttassék. Nem a dolog késleltetése miatt (mit a méltóságos főrendek sem kívánnak), sőt inkább a bővebb megfejtés és esendes lélekkel való megfontolás czéljából, indítványozzák ezt; és még azért is, mert ama sérelmek orvoslása és a kérések teljesítése ez úton még sikerebben és gyorsabban fog előmozdíthatni.

Remélik a főrendek, hogy elhatározásaikat vezérlő okok törvényes voltáról a karok és rendek is meggyőződnek s abban megnyugosznak.

A rendek táblája azonnal átlátta, hogy a főrendek eme válasza egyértelmű a felterjesztett sérelmeknek újból való elhalasztásával. Pedig hogy a régóta sajtó sebeket valahára orvosolni kell, azt az alsóház igazán érezte. Nem is késett csakhamar a főrendi válasz vétele után egy második üzenetben sürgetni a vallási sérelmek tárgyalását. Második üzenetök rövid tartalma a következő: Felette váratlanul vették a karok a főrendek válaszát, melyben ők — a helyett, hogy a „szokott mód szerint“ czikkelyenként vették volna tárgyalás alá a karok üzenetét — megelégedtek némely általános és formyszerű észrevétel közlésével és azzal, hogy (bár üzenetöknek mind igazságát, mind magas czélját elismerik) az országos küldöttség elé útasítják. Határozottan kijelentik ezzel szemben s erről a főrendeket is egész őszinteséggel értesítik, hogy a szóban lévő tárgyat az eddigi törvényes szokás szerint bármely néven nevezendő küldöttség mellőzésével a főrendekhez visszaküldik. És semmi módon nem egyezhetnek bele „jogaikhoz való hív ragaszkodás miatt“, hogy a bizottság rostálása alá bocsássák a dolgot; nem tehetik ezt, már az ügy sürgős voltánál fogva sem.

Egész bizalommal felszólítják tehát a méltóságos főrendeket, hogy „a szokásos viszonyos és kölesönös tiszténél fogva“ a vallási tárgyban tett üzeneteket czikkelyenként felvenni és ama magas czélú tárgynak ő felsége elébe való terjesztését siettetni méltóztassanak.

A főrendek eme második üzenet után csakugyan pontonként vették tárgyalás alá a vallásügyi felterjesztést és 39. ülésükből megadták válaszukat, melynek tartalma körülbelől ez: Bevezetésökben említik a főrendek, hogy nem a dolog halasztása miatt óhajtották ők a vallás tárgyában tett üzenetét a karoknak és rendeknek az országos bizottság elé útasítani. Hogy pedig ők valóban késleltetni nem óhajtják e tárgyat, most azzal bizonyítják, hogy a karok és rendek kívánságának megfelelőleg pontonként vették azt tárgyalás alá. Fel- említik tovább, hogy ők „a szokásos viszonyos és kölcsönös tiszteletet“ mindig szem előtt tartották és még az által sem óhajtották azt megsérteni, hogy a szóban lévő vallási tárgyat előbb az országos bizottsághoz akarták küldeni. De viszont kéri a karokat és rendeket, tartsák meg ők is a régi szokást, hogy a régi usus megszegése esetén ne legyenek a főrendek sem feljogosítva arra, hogy eltérjenek a megszokott eljárási módtól. Reményöket is fejezik ki, hogy a karok és rendek jövőben a régi szokás által megállapított útat fogják követni akár az országos sérelmek, akár pedig más fontosabb tárgyak szerkesztésében, mert minden újítás csak a tanácskozások gyors menetét késleltetné.¹

Ezeknek előrebocsátása után a főrendek némely keményebb kifejezéseket és „principiumokat“ megjegyzés nélkül mellőzve áttérnek az egyes pontok tárgyalására.

Mindjárt az első, minket közelebről érdeklő pontját az üzenetnek a főrendek két részre osztják; mert abban egyrészt sérelmek orvoslásáról, t. i. a reversalisok megszüntetéséről van szó, másrészt pedig az 1791. XXVI. t.-ezikk 15. §-nak megváltoztatásáról, t. i. hogy a karok és rendek indítványa szerint jövőre minden gyermek apja vallását kövesse.

A szóban lévő pont első részére, t. i. a reversalisok sérelmének megszüntetésére vonatkozólag kijelentik a főrendek, hogy „mennél szorgalmasabban fejtegetik és fontolgatják a kérdéses reversalisokat tárgyzó rendszabályokat és azokkal kapcsolatban lévő egyéb körülményeket, annál inkább meggyőződnek, hogy a reversalis-féle kötelezvények — mint bármely más egyességek — mindenkor folyamatban voltak, mivel azok sem az 1791. XXVI., sem más törvény által el nem töröltettek. Így tehát törvényelleneseknek nem is mondhatók. Igaz ugyan, hogy II. József császár eltörölte Mária Terézia ama rendeletét, mely szerint egyes házasságokat reversalisok nélkül nem volt szabad összeadni; de hogy az önként adott reversalisokra a II. József rendelkezése nem vonatkozott, azt az ő uralkodása alatt s azóta is folyton szokásban lévő reversalisok világosan bizonyítják.

¹ Azért hangsúlyozzák ezt, mert a rendek a dolog sikeresebb elintézése miatt ez országgyűlésen nem az országos sérelmek közt, hanem külön felíratban sürgetik a vallási sérelmek orvoslását.

Jóllehet tehát ő esászári kir. főhercegsége és a méltóságos főrendek semmi sérelmet a dologban nem látnak és a kérdéses reversalisokat a törvénnyel ellenkezőnek el nem ismerik, még is az óhajtott egységre nézve az első lépést megteszik, a midőn beleegyeznek abba, hogy az ezután kiadandó reversalisok „kötelező erő nélkül valóknak kijelentessenek“. De az eddig kiadottakat — feltéve, hogy azok teljes szabadsággal lettek kiszolgáltatta — teljes erőben fenn akarják tartani.

Mivel pedig hazánkban az eljegyzés a szülők beleegyezése nélkül is megengedhető — nehogy a reversalisok megszűnésével fiatalabb személyek első felhevülésekben oly házasságra lépjenek, melyet később megbánnak — szükségesnek itélik, a méltóságos főrendek, hogy ennek utána a vegyes házasságra lépni kívánók összekelése a 18. esztendő korig csak a szülők megegyezésével történhessék.

A mi azután a kérdéses pont második részét, a karoknak és rendeknek ama kívánságát illeti, hogy t. i. az 1791. XXVI. t.-ezikk módosításával minden gyermek apja vallását kövesse 18 éves koráig, a mikor aztán szabadon választhasson magának vallást, ebbe a méltóságos főrendek bele nem egyezhetnek. Mert bármiképen tekintik is a főrendek a karok és rendek kérelmét támogató indokokat, azokat nem találják olyanoknak, a melyek alapján a bécsi és linezi békekötéseken alapuló és rendek által is sarktvörvénynek elismert 1791. XXVI. t.-ezikk módosítását szükségesnek tartanák. Ugyanazért ő es. és kir. főhercegsége és a mélt. főrendek a javasolt módosításba meg nem egyeznek“.

A küzdelem tovább folyik, mert a rendek a felsőház ez utóbbi válaszával sem elégedtek meg s ki is fejezik legközelebbi újabb feleletökben, hogy minden törvényes jussaikhoz és szokásaikhoz, mint eddig, úgy ezután is szorososan ragaszkodnak; azokat teljes épségben, híven fentartani köteleességeknek ismerik és azt teljesíteni rendfihetetlen szándékuk. Hiszen annyira szembetűnő az izenetökben foglalt elvek igazsága, hogy a mélt. főrendeknek azokhoz való beleegyezését tökéletesen remélik. A mi pedig az említett, de meg nem jelölt principiumokat és kemény kifejezéseket illeti, arra megjegyzik, hogy a rendek izenetöket „a dologhoz mért szavakkal“ írták és bármint vizsgálják is azt, kemény kifejezéseket abban nem találnak.

Attérve az egyes pontok újabb megokolására az elsőre vonatkozólag a következőket mondják: A reversálisok kérdésénél a mélt. főrendek által felhozott okok nem bírhatják rá a karokat és rendeket az ajánlott vélemény elfogadására, hanem továbbra is oly tartalommal óhajtják a reversálisokra vonatkozó első pontot felterjeszteni, mint azt első izenetökben adták. De a megindokolás ez alkalommal sem maradt el, melynek alapján a reversálisokra vonatkozó indítványok, törvényjavaslatok támogatását újabban kérhetik a főrendektől.

„A szóban lévő reversálisok — mondják a karok és rendek újabb üzenetökben — az 1790: XXVI. t.-cikkelyben, melynek czélja a tartós egyetértés vala s melynek alapjául a bécsi és linzi békekötés 1608. k. e. 1. s az 1674:5. törvényezikkek szolgálnak, nemesak nem foglaltatnak; „de a vallásnak örök időkre szolgáló szabadsága tárgyaltatván“ az 1790/1. említett törvényezik a békekötéseknek és törvényeknek ellenére kelt későbbi törvényes rendelkezéseket, cikkelyeket, parancsolatokat, magyarázatokat és kiváltságokat megszüntette. Szólanak a rendek ama kormányrendeletekről, melyek a fennálló törvény önkényes magyarázása által jöttek létre; mert tudvalévóleg ezek akadályozták a főrendeket, hogy a reversálisok tökéletes eltörlésébe beleegyeznek. Pedig már a reversálisokat újabban gyakorlatba hozó kormányrendeletek is törvényellenesek, mert ez országban a sarktörvények szerint a végrehajtó hatalom egyedül a törvény betűje szerint járhat el s bocsáthat ki rendeletet, a törvény magyarázata pedig az 1790/1. XII. törvényezik értelmében egyesesen a törvényhozó hatalmat illeti. A törvény által nem tiltott dolgokban valakinek szabadságát korlátozni, vagy elhatárolásáért büntetni nem szabad, de nem is lehet. A büntetéshez vád, a vádhoz törvény elkerülhetlenül szükséges, melyre aztán a vádat alapítani lehessen. „Hazánkat parancsolatokkal kormányozni sarktörvényünk ellenzi“; annál sérelmesebbek az olyan parancsok, melyek a törvény által nem indokolhatók, mert akár az 1791: XXVI. cikkely „lelkét“ akár betűszerinti értelmét keresik a karok és rendek abból reversálisokra következtetni nem tudnak, sőt lehetetlennek ítélik.

A két fél szabad egyességének pedig azért nem tekinthetik a karok a reversálisokat, mert a hol két fél közül, a míg az egyik a reversális biztosított jogaival élhet, a másik attól eltiltatik: nincs ott szabad akarat, nincs ott igazság. Ott hol a természet tiltó törvénye gát, az egyességnek helye nem lehet. „Így nem is vala szükséges a természet elleni köteleseket polgári törvény által tiltani; mert a mit a természet törvénye tilt, annak polgári törvény által leendő újolagos eltiltása valóban szükségtelen. Sőt ha lenne is az emberiség megsértésével összekapcsolt engedő, vagy parancsoló polgári törvény, annak eltörlése mindenkor a törvényhozó szoros kötelelessége“. Annál inkább szoros kötelelessége most, a midőn a művelt század szelid lelke az örökös rabságot csaknem az egész földkerekségén megszüntette és a személyekre való alkudozást eltiltotta. A törvénybe becsúsztott hibákat orvosolni mindenkor köteleesség; különös köteleesség pedig az olyan hibákat, melyek törvény nélkül, vagy éppen annak ellenére állanak fel.

De ha a reversálisokat két fél között való egyességnek tekintjük is, az csak az egyezkedő feleket kötelezi s a kölesönös felmondás által megszűnik annak ereje; a felbontást pedig egy harmadik közbe-

jövetele nem gátolhatja. Nem foghatják tehát meg a karok és rendek, hogy miként lehet a kormánynak „jussa“ az ilyen reversalis-kötesek kényszerített fenntartásához hozzájárulni — mert hiszen a kormányt csak nem lehet egyező félnek tekinteni?

Magok a mélt. főrendek is belátják a reversalisok megszüntetésének hasznát és igazságát. Mi okból tartják hát azokat fenn a múltra nézve, azt a karok és rendek be nem láthatját? A reversalisoknak a múltra vonatkozó eltörlését is annyival inkább óhajtják, mert különben a velök kapcsolatban lévő számtalan kellemetlenségek és törvényteleniségek századokra hatnának vissza s a legérzékenyebb sebek orvoslás nélkül maradnának, a melyeknek pedig orvoslását minden polgár méltán megkívánhatja.

Nem egyezhetnek bele abba sem a rendek, hogy a vegyes házasságnál csak a 18 esztendőös felek léphessenek házasságra szülői beleegyezés nélkül.

Igy lépnek a rendek a reversalisokkal kapcsolatos ügyöknek jogos védelmére. Az öntudatos és határozott fellépés, a tárgyilagos bírálat, mely üzenetök minden egyes sorát jellemzi, egyszersmind azt is mutatja, hogy ők a vallás ügyét már az újkor szellemében akarják rendezni.

SZÁDECZKY BÉLA.